

УДК 81'373

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСОБУ ІНТИМІЗАЦІЇ

Висоцька Г. В.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті звертання досліджується з погляду особливостей його функціонування як засобу інтимізації спілкування в різних комунікативних ситуаціях сучасної англійської мови. Розглядаються кореляції конвенціональних/неконвенціональних мовних засобів вираження звертання офіційному/неофіційному типу ситуації спілкування.

Ключові слова: звертання, інтимізація, засоби інтимізації, конвенціональні/не конвенціональні засоби вираження звертання, комунікативна ситуація, офіційна/неофіційна ситуація.

Высоцкая А. В. Экстралингвистические условия реализации обращения как средства интимизации. В статье обращение анализируется с точки зрения особенностей его функционирования как средства интимизации общения в различных коммуникативных ситуациях современного английского языка. Рассматриваются корреляции конвенциональных/неконвенциональных языковых средств выражения обращения официальному/неофициальному типу ситуации общения.

Ключевые слова: обращение, интимизация, средства интимизации, конвенциональные/неконвенциональные средства выражения обращения, коммуникативная ситуация, официальная/неофициальная ситуация.

Ysotska G. V. Address as a means of intimization in extralingual communicative situations. The article focuses on the address functioning as a means of intimization in the process of different communicative situations in modern English. The correlations of conventional and non-conventional address language means to the official/non-official situation types are studied.

Key words: address, intimization, means of intimization, conventional/non-conventional address language means, communicative situation, context, official/non-official situation types.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останнім часом у сучасному суспільстві спостерігається збільшення інтересу до людської особистості. У мовознавстві ця тенденція виявляється в активізації антропоцентричного підходу у мовознавчих студіях.

З огляду на це особливого значення набуває вивчення мовних явищ у контексті їх функціонування, зокрема і звертання неодноразово ставало об'єктом вивчення лінгвістів як на матеріалі однієї мови [5; 3; 6; 4; 11; 2], так і у контрастивних дослідженнях [9; 7; 10]. При цьому особливості функціонування звертання у художньому дискурсі, проблеми його взаємозв'язку з численними принципами та правилами мовленнєвої комунікації залишаються ще недостатньо вивченими у прагмалінгвістиці, що обумовлює **актуальність** нашої роботи.

Метою статті є аналіз звертання як засобу інтимізації спілкування та особливості його функціонування в різних комунікативних ситуаціях.

Основні **завдання** дослідження – проаналізувати звертання крізь призму особливостей функціонування мовних засобів його вираження як засобів інтимізації спілкування.

Таким чином, **об'єктом** дослідження стали мовні засоби реалізації звертання в англійському художньому дискурсі, а особливості їх функціону-

вання визначені екстралінгвістичними умовами їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкому розумінні зверненість, за визначенням М. М. Бахтіна, позначає направленість, орієнтованість мовлення, якого-небудь її прояву в комунікативній ситуації на реального або уявного реципієнта [1, 25]. Із вищезазначеного виходить, що будь-яка форма реалізації мови експліцитно та імпліцитно звернена до адресата.

Прийнято протиставляти зверненість як абстрактну іманентну характеристику мови та звертання як основний засіб експлікації зверненості в широкому сенсі, який реалізується вербально і невербально. Конкретна мовна маніфестація звертання може бути виражена іменниками – антропонімами, займенниками й іншими частинами мови, які зазнали семантичної транспозиції.

Сукупність факторів та обставин, що впливають на функціонування форм звертання, створює комунікативну ситуацію, трактуємо як соціальний контекст існування форм звертання. Обираючи ідеальну форму звертання для ідентифікації співрозмовника, ініціатор контакту намагається врахувати всі умови, які супроводжують їхню комунікацію.

Із усього сказаного вище можна зробити висновок, що підхід до звертання як до об'єкту лінгвістичних досліджень неможливий без належного аналізу всіх факторів екстралінгвістичного середовища, що обумовлюють вибір тієї чи іншої форми звертання в кожній конкретній ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним з важливих для комунікації прагматистичних прийомів є інтимізація спілкування. Під інтимізацією розуміємо перехід висловлення з нейтральної сфери спілкування в неофіційну, фамільярно-інтимну.

І. В. Корнійко, услід за Л. А. Булаховським, виділяє такі прийоми інтимізації: 1) звертання до героїв оповідання як вираження авторського співчуття до того, що вони переживають і думають; 2) використання форм наказового способу, що «запрошують» читача подумати, зважити, оцінити повідомлення автора; 3) використання займенника «ми» чи дієслівної форми першої особи множини; 4) форма «уявного діалогу між читачем і автором» [3, 10].

Різні форми звертань можуть відігравати значну роль при створенні в мовній ситуації атмосфери невимушеності, близькості. А. А. Шахматов підкреслював: «Звичайною формою звертання є також слово, словосполучення, яким визначається відношення мовця до співрозмовника: воно може виражати ласку, пестощі, але може містити також докір, осуд» [8, 255].

Частина звертань виконує функції мовних засобів інтимізації. Для аналізу особливостей функціонування звертання як засобу інтимізації необхідно визначити, коли і за яких умов відбувається спілкування, чи створює вживання звертання інтимну ситуацію спілкування, чи дана ситуація спілкування вимагає використання інтимізуючих засобів.

Під ситуацією спілкування ми розуміємо: 1) відносини комунікантів (офіційні, неофіційні); 2) обстановку, тему, характер розмови.

Маркери негативного/позитивного значення звертання як засобу інтимізації поділяються на експліцитні та імпліцитні. У ролі експліцитного маркера можуть виступати: 1) окреме слово; 2) словосполучення; 3) речення і т.д. Під імпліцитним маркером будемо розуміти контекст чи ситуацію спілкування.

У цьому дослідженні нами розглядаємо два типи вживання звертання як засобу інтимізації: **конвенціональне** і **неконвенціональне**.

Під **конвенціональним** уживанням розуміємо номінації, що відповідають ситуації спілкування, офіційним/неофіційним відносинам між співрозмовниками, а під **неконвенціональним** уживанням інтимізуючих засобів – лексичні одиниці, що не відповідають ситуації спілкування.

Для офіційного спілкування характерні такі номінації, як *mister, mistress, doctor* і т.д. у сполученні з власними іменами, наприклад:

(1) *Mr. Me Gregor, I'd like to make provissional appointment for myself and special Agents Colvert and Andrews to see the Director for fifteen minutes, if it's not inconvenient* [12, 52].

Офіційний тон також вживається й у розмові близьких, наприклад:

(2) *He said: «Mrs. Me Kisco, please don't talk further about Mrs. Diver»* [14, 72].

У прикладі (2) офіційне *Mrs.* уживається для передачі негативного відношення до *Mrs. Me Kisko*.

Під час ділового спілкування вживані і доречні офіційні форми звертання. Стилістична спрямо-

ваність таких словесних знаків, як *sir, miss, mister, doctor* визначається офіційною ситуацією спілкування.

Розглянемо лексичні одиниці, що вживаються при неофіційних відносинах. У такому випадку доречно використання розмовної лексики. Мета вживання таких лексичних одиниць – показати близькі, дружні відносини комунікантів. Мовець передає повідомлення так, щоб його зрозуміла людина його кола, його віку, наприклад:

(3) *Old Mont, perky and talkative as ever! There he went – off at once!*

«*What's your view of these London changes, Forsyte? You remember the peg-top trousers and the crinoline – Lech in his prime – Old Pam on his horse – September makes one reminiscent*» [16, 215].

Приклад (3) демонструє, що у розмові Монта і Форсайта перший згадує про Джона Лича – англійського ілюстратора, карикатуриста та про Пальмерстона (*Pam – D. Palmerston*) – англійського державного діяча. Для співрозмовників зрозуміло, хто такий *Old Pam*, що може бути неприйнятним для молодшого покоління. Для того, щоб Форсайт зрозумів, про кого йде мова, Монт просто назвав Пальмерстона *Pam*.

Розглянемо наступний приклад, де Майкл звертається до своїх знайомих:

(4) *When some member of the company, momentarily hard up, tried to borrow from him it was in vain. But he refused so frankly, with so much heartiness, that he did not affront.*

«*My dear old boy, I'd love to lend you a quid, but I'm absolutely stony* [16, 149].

У прикладі (4) займенник *my*, прикметники *dear, old* використовуються для посилення. У цій ситуації суха номінація не була б така виразна. Вживання номінації *boy* тут конвенціональне.

При зображенні родинних, сімейних відносин використання розмовних слів виглядає природно, наприклад:

(5) *He had her say anxiously: «Dear Uncle Jolyon, what is it?»* [15, 349].

Такі номінації як *boss, chief, son, boy* часто вносять в офіційний тон елемент інтимності. Семантика цих номінацій, що не є характерними для офіційних ситуацій, змінюється в даних контекстах, наприклад:

(6) *Special Agent Frederick was back on the line, the nut box in front of him.*

«*Right, boss. What's his name?*»

«*Angelo Casefiks*», said Stames [1, 31].

(7) *The detective was suspicions. Are you holding out on me, son? What was the FBI doing in the firstplace?* [1, 66].

У прикладі (6) звертання *boss* до старшого по службі звучить фамільярно. В другому контексті (приклад (7)) капітан Хоган у розмові з агентом Ендрюсом вживає звертання *son*.

Застосування імен власних при офіційних відносинах додає ситуаціям певне забавлення: від дружнього до фамільярного, наприклад:

(8) «*You tell that to two Kennedy, Martin Luther King, and George Wallance and see what they say*», responded the Director. «*Continue, Marc*» [1, 66].

У прикладі (8) начальник звертається до підлеглого по імені, бажаючи показати своє схвалення, позитивне відношення до нього.

Таким чином, вибір уживання інтимізуючого слова залежить як від цілей, так і від ситуації спілкування.

Дослідження показало, що при офіційних і неофіційних відносинах комунікантів використовуються також прізвиська. Розглянемо деякі особливості вживання таких прізвиськ. Поява оказіональних прізвиськ обумовлена відносинами, що складаються між людьми. Номінації ці мотивовані. У процесі створення оказіональних прізвиськ людей мотивація ґрунтується на відношенні до особи, оцінці її вчинків і поведінки. Вибір прізвиська відбувається свідомо, навмисно. Прізвиська виконують дві функції: номінативну і функцію характеристики особи. Прізвисько індивідуалізує особу і несе в собі великий заряд емоційного забарвлення. Оказіональний перенос втягує в комунікативний акт периферійні семи, актуалізує асоціації, чим і досягається мета спілкування.

Такі номінації, як *Uncle Pleasant*, *Mister Clever* використовуються з метою виділення певної риси особи і мають велику експресивність. Оказіональні прізвиська такого типу вживаються як в офіційних, так і в неофіційних ситуаціях, наприклад:

(9) «*After all we've only got like once – How do you know?*» – demanded her husband.

«*Well, I don't know, if it comes to that, Mister Clever*» she reported good humouredly [18, 233].

У неофіційній обстановці ці оказіональні номінації використовуються для передачі іронії, дружнього ставлення, наприклад:

(10) *Hey, Uncle Pleasant, give us the Choctaw cry. (Negro stops in confectionery)* [19, 235].

(11) *A woman keeps her title. She doesn't become plain Mrs, when she changes her surname. Well, I think she ought to! But does that mean her father was an earl? Let's ask Mr. Know all Hilary – Hilaree!* [17, 91].

В офіційній обстановці вони використовуються з метою жарту, іронії.

Можна зробити висновок, що мета використання інтимізуючої лексики й оказіональних прізвиськ в офіційній і неофіційній обстановці однакова. Що стосується оказіональних прізвиськ, то вони більш експресивні.

Вибір тієї чи іншої лексичної одиниці для використання як засобу інтимізації визначається не тільки приналежністю мовця до визначеної соціальної і вікової групи, але і ситуацією спілкування. Цей вибір свідчить про взаємини комунікантів.

Так, можна простежити, як змінюється звертання персонажів до Пуаро в романі А. Кристи «*Peril at End House*». Воно здобуває різні конотації залежно від контексту і соціального статусу героїв твору. Ситуація спілкування впливає на вибір того чи іншого звертання. В основному стосунки, що пов'язують комунікантів, – офіційні (ділові, побутові), при цьому характер розмови діловий, а ситуація розмови близька до офіційної. Типове звертання до Пуаро – це звертання на прізвище, а точніше *M. Poirot* (мосье Пуаро). Але іноді зустрічається звертання *Mr. Poirot*, наприклад:

(12) «*I suppose you're staying down here, Mr. Poirot?*» Mrs. Croft asked as she leaned over a little and wield the teapot [2, 62].

(13) «*A dreadful business, Mr. Poirot – perfectly dreadful*» [2, 145].

У прикладах (12), (13) відчувається глибока повага до детектива з боку адресанта. Ситуація спілкування офіційна, характер розмови діловий, тому і відповідні форми звертань.

У наступному контексті (приклад (14)) номінація оказіональна *Moosior* вимовляється з фамільярно-поблажливим відтінком, наприклад:

(14) *He greeted Poirot with every sign of warmth. «Years since I've seen you, Moosior Poirot! Thought you were growing vegetable marrows in the country»* [2, 164].

Тут *Moosior* носить фамільярний, неофіційний характер. Неофіційність досягається також уживанням трансформованого на англійський лад французького слова. Уживання звертання як засобу інтимізації в прикладі (14) неконвенціональне: в офіційній обстановці використовується розмовна форма номінації *Monsieur* для створення атмосфери невимушеного спілкування. Маркером позитивного, тепло-іронічного значення лексичного засобу інтимізації є загальний контекст.

Украй рідко як звертання до Пуаро використовується слово *sir*. Так до нього звертаються особи, молодші за віком: молодий адвокат, служниця, наприклад:

(15) – You have been here long?

– Six years, sir [2, 127].

(16) «*But my dear sir, no will has been entrusted to my keeping*» [2, 143].

Уживання слів *my dear* перед офіційним *sir* у прикладі (16) неконвенціональне, воно обумовлене бажанням зробити ситуацію невимушеною.

Іntenція двох наступних висловлень (приклади (17) та (18)), у яких звертання виражене словосполученням *my dear sir*, – вселити в співрозмовника впевненість у правильності своїх слів і дій. У цих контекстах відчутні теплі, поблажливо-фамільярні нотки при звертанні до Пуаро. Використання словосполучення як засобу інтимізації – неконвенціональне.

(17) «*But you don't approve of it?*»

«*My dear sir, what are we for?*» [2, 62].

(18) «*But there would have been something left*» murmured Poirot weakly.

«*My dear sir, as I told you, sir Matthow was the second richest man in England*» [2, 164].

Містер Гастингс, друг знаменитого сищика, називає його просто Пуаро. Залежно від прагматичної спрямованості висловлювання одне і теж звертання може виражати різні відтінки почуттів, настрою, наприклад:

(19) «*Tell me, Poirot*», I said. «*Are you never tempted to renew your activity? This passive life!*» Poirot was still standing where he had been the night before. His attitude was the same, but his face was a difference. His eyes were shining with that queer catlike green light that I knew so well...

«*Poirot*», I said, «*You have thought of something*» [2, 104].

У першому випадку (приклад (19)) *Poirot* вимовляється з подивом, докором. Гастингс намагається по-дружньому підбадьорити Пуаро, повернути його до діяльності. У другому – в інтонаціях Гастингса простежуємо милування, схвалення.

Оказіональні номінації можна знайти також при неофіційному спілкуванні, наприклад:

(20) *What a pig-headed old devil you are. He'd keep the secret all right* [2, 185].

У прикладі (20) номінація *pig-headed* підкреслює фамільярний, грубуватий тон. Використання одиниці як засобу інтимізації – неконвенціональне. Вживання okazіонального словосполучення при дружніх відносинах створює атмосферу невимушеної бесіди.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Звертання як засіб інтимізації вживається як у неофіційних, так і у офіційних комунікатив-

них ситуаціях. Використання звертання у функції засобу інтимізації в офіційних ситуаціях обумовлюється прагматичною спрямованістю висловлення. Для офіційних відносин також характерні інтимізуючі звертання, якщо вони вживаються з метою підбадьорити, схвалити, перевести розмову у дружнє русло, або образити, посміятися над співрозмовником. При визначенні конвенціонального і неконвенціонального використання звертання у функції засобу інтимізації приймаються до уваги маркери позитивного і негативного значення. Ті ж самі форми звертання залежно від контексту ситуації чи спілкування виражають різні емоційні відтінки: схвалення, шанобливості, фамільярності, обурення.

Перспективу дослідження вбачаємо в порівняльному аналізі звертання як засобу інтимізації спілкування у різних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошинов В. Н. Марксизм и философия языка. Основные проблемы социологического метода в науке о языке / В. Н. Волошинов, М. М. Бахтин. – М. : Наука, 1993. – 189 с.
2. Гринишин М. М. Номінація адресата мовлення як один із засобів позначення соціального статусу людини (на матеріалі художньої прози Івана Франка / М. М. Гринишин // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 228–236.
3. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення : автореф. дис. ... канд. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Корнійко ; Київський державний лінгвістичний університет. – Київ, 2000. – 18 с.
4. Ларина Т. В. Категорія вежливості и стиль комунікації. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина // Рукописные памятники Древней Руси. – 2009. – 516 с.
5. Палійчук А. Л. Звертання як засіб інтимізації / А. Л. Палійчук // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – № 17. – С. 63–67.
6. Поуви Дж. Get It Right : [учеб. пособие] / Дж. Поуви. – СПб. : Антология, 2008. – 176 с.
7. Проничев В. П. Синтаксис обращения / В. П. Проничев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. – 88 с.
8. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. 4-е изд. / А. А. Шахматов – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.
9. Braun F. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures / F. Braun. – Amsterdam, Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1988. – 372 p.
10. Szarkowska A. Forms of Address in Polish-English Subtitling / A. Szarkowska. – Peter Lang Ag, 2012. – 252 p.
11. Zanuttini R. Encoding the Addressee in the Syntax: Evidence from English Imperative Subjects / R. Zanuttini // Natural Language and Linguistic Theory, 2008. – P. 185–218.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Archer J. Shall we tell the president? / J. Archer. – London : Coronet Books, 1977. – 286 p.
13. Christie A. Peril at the End House. – New York : Pocket book, 1978. – 224 p.
14. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby / F. S. Fitzgerald. – London : Longman Group United Kingdom, 2004. – 230 p.
15. Galsworthy J. The Forsyte saga. Book 1: The man of property / J. Galsworthy ; предисл. Н. Михальская. – Moscow : Progress, 1974. – 383 p.
16. Galsworthy John. The Forsyte saga. Book.3: To let / John Galsworthy ; коммент. Н. Н. Матвеев ; оформ. В. М. Добер. – Moscow : Progress, 1975. – 256 p.
17. Murdoch I. The Sandcastle / I. Murdoch. – Leningrad : Prosvescheniye, 1976. – 200 p.
18. Priestley J. B. Angel Pavement / J. B. Priestley. – Moscow : Progress, 1974. – 504 p.
19. Three American Plays. – Moscow : Progress, 1973. – 381 p.